GĦANA, TAQBIL U SILTIET MILL-ĦAJJA
F'Lewwel Nofs tas-Seklu Għoxrin

Guido Lanfranco

Bis-sena 2000 jagħlaq dan is-seklu u millenju. Sekli ta' qabel kellhom tibdiliet u evoluzzjoni fil-ħajja, bħalma jiġri dejjem. Bil-mezzi li kellhom għad-disġpożizzjoni tagħhom is-sekli mbegħda, it-tibdil u progress saru bil-qajla, iżda aktar ma beda jesperimenta, jiskopri u jitgħallem, il-bniedem ħoloq aktar mezzi biex javvanza malajr. Għalhekk is-seklu għoxrin ġabar fih l-aktar tibdil f'qasir żmien. Dan qed insemmih biex nenfasiżża li jekk hemm Maltin li twieldu fil-bidu tas-seklu, dawn raw it-tibdil kollu li għadda minn fuq artna, u jistgħu iħossu aktar il-kuntrasti bejn il-bidu tas-seklu u issa, f'kull qasam tal-ħajja.

F'dawn l-aħħar snin qed nagħmel sforzi biex niġbor kemm nista' dwar l-ewwel nofs tas-seklu għoxrin minn għand anzjani li għexuh aktar fit-tul minni, biex ikollna f'idejna stampa ċara kemm jista' jkun tal-ħajja tal-poplu. Kienet moda qabel li l-istorja tinkiteb b'aktar aċċent fuq il-politka u avvenimenti uffiċjali u ġenerali, waqt li l-ħajja tan-nies komuni ftit wisq kienet tissemma. Issa il-folja nqalbet, u l-istudjużi moderni qed jinvolvu aktar is-sehem tal-poplu fl-iżvolġiment ta' l-istortja.

Tkellimt ma' żewġ anzjani, raġel ta' 89 sena u martu ta' 88 sena. (1) Il-mistoqsijiet li għamiltilhom kienu bl-iskop li dak li jwieġbu juri xi ħaġa dwar il-ħajja sempliċi, għalkemm diffiċli ta' dari. Se nqassam din il-ġabra fi tlieta: (A) Għana (B) Kliem devot (C) Siltiet mill-ħajja.

(A) Għana Dan l-għana li ftakret Saverja kif kienet tgħidhomlha ommha.(2) Dawn se ninnumerhom biex ikomplu mal-ġabriet ta' għana li kienu deheru f'L-Imnara N'ru 16 1992 fejn kont ġibt 70 taqbila, u fin-N'ru 17 1993, fejn 71 oħrajn:

(i) ***Għana ta' Mħabba***

Imbierek San Pawl il-Baħar /Imbierek il-ħut li fih,/
Imbierka dik it-tfajla / Li ssib ġuvni sabiħ. (142)

Smajt tisfira f'nofs ta' baħar, / Dawna kienu żewġ ħutiet;/
Jinnamraw il-ħut fil-baħħar,/ Aħseb u ara it-tfajliet. (143)

F'xatt ta' baħar immur noqgħod,/ Hemmekk ngħid li għandi dari,/
Meta jkolli qalbi sewda/ Jitla' l-ħut biex jikkunslani. (144)

Smajt tisfira f'nofs ta' baħar,/ stħajjiltu ħanini ġej;/
Din kienet ferħa bla temma,/ Għax il-vapur baqa' għaddej. (145)

Ix-xemx tal-bieraħ għebet;/ Tfajla raqdet f'ħoġor ommha,/
Għalqet is-sbieħ għajnejha,/ Bexxqet il-ħelu fommha. (146)

Meta ommi kellha lili,/ Missieri kemm ikkonfonda;/
Qabad il-kitarra f'idu,/ Daqq il-prima u s-sekonda. (147)

Meta ommi kellha lili,/ Kemm kienet ferħana bija,/
Lili qegħdet ġol-benniena,/ u l-ħabel inqata' bija. (148)

Ommi w missieri keċċewni,/ Jien qbadt il-bieb u ħriġt;/
Kif għalaqt tmintax il-sena,/ Tajt il-kelma u żżewwiġt. (149)

Ħanini kemm iħobbni,/ Ħanini kreili palazz,/
Krieli l-mera tal-persuna, U is-sodda bil-kurtinaġġ. (150)

Ħanini mar u ħallieni,/ Issa x'nagħmel biex ninkih,
Insib wieħed aqwa minnu,/ Minn quddiemu nagħaddi bih. (151)

Ismi w ismek xorta waħda,/ Jien Ġanni w int Ġannina;/
U li kont nikkmanda jiena,/ Jiena re u int reġina. (152)

Inti hemm u jiena hawna,/ Fejn xulxin ma noqogħdux;/
Nitkellmu bis-sinjali,/ U mħabbitna ma nurux. (153)

Inti tridni u jien irridek,/ Imma niesna ma jridux;/
Naqbdu l-vapur u nsiefru,/ U lejn Malta ma niġux. (154)

Tal-ħalib aħlibli b'sitta,/ Aħlibhieli ġewwa tazza;/ (155)
Ħalli n-nies jgħidu li jridu,/ Jiena miegħek ħadtha l-grazzja.

Kont fit-tieqa nomxot xuxti,/ Ġietni daqqa ta' lumija;/
Kieku naf min waddabhieli/ Kont nugżah lill-pulizzija. (156)

Pulizzija ġera' wrajja,/ Għal tikka ma qabadnix;/
Li qabadni x'kien jagħmilli,/ Kalzrata ma jdaħħalnix.
Idaħħalni f'abbatija,/ L-abbatija m'hemmx kastig;/
Hemm it-twieqi bil-purtelli,/ Kollha ċfuf u żigarelli. (157)

Kont fit-tieqa qed nirrakkma,/ Għadda ġuvni wisq sabiħ;/
U daħaqli jiena dħaqtlu,/ Ma kellix qalb inħallih. (158)

Qalbi ħabbet żewġ namrati,/ Wieħed twil wieħed qasir;/
It-twil kelluu għoxrin sena, Il-qasir wieħed u għoxrin. (159)

Ħanini magħmul qasrani,/ X'nagħmillu sabiex jitwal;/
Nixtrilu żarbun tal-lastku,/ Bit-takkuna ta' l-injam. (160)

Kemm jidhirlek li int sabiħa,/ Mhux bġalek ikunu s-sbiħ;/
Ikunu bojod u ħomor,/ Bħal kannestru tat-tuffieħ. (161)

Fejnek tal-libsa ħamra,/ Tiela' w nieżla fuq il-bejt;/
La taħsibx li jridek ħija/ Għax tarah iħares lejk. (162)

Il-maktur li tajtek jiena,/ Għedtlek ma turih lil ħadd;/ (163)
Int ħallejtlu tarftu barra,/ U xandartni ma' kulħadd.

Fejnek tal-barumbara,/ Rabbili par ħamiem;/ (164)
Rabbihomli t-tnejn bit-toppu,/ Bħax-xbejbiet li hawn daż-żmien.

Fejnek tal-gallarija,/ Idħol ġewwa aħseb dnubietek;/
Hutek koroh kollha żżewġu,/ U int sabiħa ħadd ma jridek. (165)

(ii) ***Għanja tal-Ballata***

Tlikki tlikki tloppi tloppi,/ Is-sengħa tagħna ta' tbatija,/
Tlikki tlikki tloppi tloppi,/ Minn filgħodu sa filgħaxija./

Ix-xogħol tagħna dejjem barra,/ Fuq il-bejt inkella fl'art,/
Fis-sajf bix-xemx ninħarqu,/ Fix-xitwa ntertru bil-bard./

F'nofsinhar xi ħobża sewda,/ Daqsxejn żejt u xi kurrada,/
Filgħaxija d-dar ninġabru,/ U insibu platt kawlata./

Issa xbajt minn din il-ħajja;/ Sal-ponta tal-mnieħri xbajt;/
Naqbad qoffa ġo dirgħajja,/ Immur L-Isla nbiegħ il-bajd./

(iii) **Kant/Taqbil tal-Gwerra**

Hitler, x'għamilt b'idejk? /Ma ġibtx il-Kajżer quddiem għajnejk,/
Mort tfattar din il-gwerra/ Fiha rebħ ma jkollokx żgur,/
Se jiġrilek bħal Napuljun/ Jew Willie l-Imperatur./
Hitler ma basar qatt/ Li sejra l-Ingilterra/
did-darba tgħidlu *stop*,/ Tiċċalingjah għall-gwerra./
Hu ried jidħol bilfors/ Mill-qiegħ b'sottomarini,/
'Ma Churchill wieġbu fis/ Qallu "Dolf, nini nini." (3)

Soldiers, sailors/ fighting for the King,/
With honour and with glory,/ Make his name forever ring,/
Marching onwards/ Never looking back,/
Always on to Victory,/ With the British flag (4)

(B) "Talbiet" antiki Dawn huma aktar ġabra ta' kliem devot milli talbiet. Jidher li jiffurmaw parti minn kompless ta' ġekulatorji u inkantazzjonijiet antiki li partijiet minnhom jinbidlu jew jintilfu maż-ż-żmien. Kienet tgħidhom tallaba min-Naxxar, b'aċċent qawwi Naxxari; wara li tgħidhom kienu jtuha xi qagħqa.

Ir-Rużarju għedtu.../ Lis-Sema bgħattu.../ Lill-Anġlu tajtu.../
Lill-Madonna nkurunajtu b'warda xandrija/
Fis-sajf anke fix-xitwa.

Kienhemm ħewġ annimali/ Qegħdin fil-manġatura/
Jaduraw l-isbaħ Kreatura.

Smajt it-trumbetta ddoqq/ Ħriġt nara min hu għaddej/ Għaddej Sidtna Ġesù Kristu;/
Minn dik it-trejqa li kien ġej/ Harġet Ommu il-għażiża/
Qaltlu "Ibni fejn int sejjer?"/ Qallha "Sejjer għat-tbatija"/ "Għat-tbatija niġi miegħek"
Ħaduh minn ħdan ommu/
Tawh daqqa ta' ħadida/ Fuq dik ir-ras għażiża.

(C) Siltiet mill-Ħajja Din hija silta minn dak li rrakkontawli l-anzjani Quattromani dwar ħajjithom fejn joħorġu l-kuntrasti bejn il-ġenerazzjonijiet. Is-sekwenza ta' suġġetti mhix

bilfors kif tidher hawn, minħabba li fid-diskors normali ikun hemm qtugħ li jerġa jaqbad ħin ieħor, wara tibdil fis-suġġett.

(i) **Skola u Xogħol**

Manwel "Mill-iskola ħriġt fl-1920, ta' tlettax... Missieri kien bennej il-Mosta... qalli "Issa x'se tagħmel?"...Għedtlu "Mhux bħal ħuti?" ...(kelli ħuti żewġ *teachers*, mara u raġel, il-Mosta).. qalli "Kont se ngħidlek x'tagħmel!... Taf kemm għandhom ħutek? ... *six pence* kuljum! ...Ħmistax il-xelin kull xahar..." U qalli "Ejja miegħi... Kien qed jaħdem il-kampnar tal-Birgu... u dam il-qorti fuqu tlettax il-sena dak... ta' San Lawrenz... Meta konna naħdmu l-Birgu kienu jġibu ġebel mis-Siġġiewi... U mort miegħu nagħġem it-tajn. Meta spiċċajt minn hemm qbadt ħmar, inbiegħ il-frott... Kollox għamilt. Konna bil-forn fejn il-għassa tal-Mosta, allura kont immur inbiegħ il-ħobż Tas-Sliema... Bdejt nonġor ma' missieri, u nagħmel il-lavur fil-ġebel. Id-disinn bl-iskarppell... bl-isgoġġ, bid-dent.. skond l-angolu; id-dent huwa ix-xifer. Meta żżewwiġt, mort l-Awstralja u ħadt il-pensjoni minn hemm.

(ii) **Ħobż**

"Kont immur ma' ħija l-kbir inbiegħu il-ħobż Tas-Sliema. Nitilqu fis-sitta, nerġgħu lura fis-sagħtejn jew fis-siegħa u nofs. Induru Tas-Sliema kollha, nibdew minn fejn il-pont ta' San Giljan... Niġu minn Birkirkara għall-Imsieraħ, indawru għall-Qaliet, induru lura, mmorru Għar id-Dud għax-xatt tal-Gżira.

"Aħna konna ngħaġnu bl-idejn. Konna ngħaġnu l-ħobż imħallat bil-patata...qabel il-gwerra...kien żmien il-għaks... fis-snin '20. Il-patata konna ngħalluha u ngħaġnuha ma' l-għaġina. Kull lenbija tmien wiżniet... 40 wiżna ġo ħames linjiebi... Id-dqiq kien jiġi mill-Awstralja u mill-Kanada u jħalltuhom."

Saverja "Ma' nofs lenbi patata maxx titfa nofs lenbi dqiq...iqaxxruha, jagħmluha maxx. Jien kont naħdem ma' tal-ħobż Ħal Qormi. Missieri kien jagħmel il-ħobż ukoll, u għedtlu "Missier, il-ħobż ta' Ħal Qormi isbaħ minn tiegħek." Qalli "Ma jistgħax ikun!" Għedtlu "meta jtini waħda ta' Ħal-Qormi nġibhielek." Ma tixtrix ħobża taf... lira ħobża... Meta tahieli mort, u missieri qalli "Veru... Tiegħi prosit, imma dan jirbaħli!" Iddawwar il-magna b'idek biex tagħġen (fejn kont jien), għax hekk kienu jridu tas-sanità... Wara kont taqtgħu bis-sikkina fit-tilari. Konna nħallu ħobża għall-ħmira... tinqasam ġo ħames lenbi. Meta jitla' tqatta' ħobża ħobża. Ommi u missieri kienu jaħmuh, u jien innaddaf. Hie li kien jimradlu r-raġel (li jgħinu), u nagħmluh aħna b'idejna. Jekk jaraħ tas-sanità kien iħarrku ... u missieri qallu "Allura nħalli n-nies ta' Tas-Sliema bla ħobż... min tridu jagħġinuli?"...

"Dak li jbiegħ il-ħobż konna nagħmlulu xi mija... Għall-familji naħmuh u nagħmlulu sinjal bl-għaġina tal-ħobż stess, daqqa nagħmlu qagħqa, l-oħra ottu, ta' l-oħra salib... ikun għadu nej. Għal ġimgħa kienu jagħmluh. Il-maħlut jiżdied bix-xgħir... kienu jagħtuh liż-żwiemel ukoll, u bin-nuħħala. Il-Mosta għad hawn il-Mitħna l-Ġdida u l-Mitħna l-Qadima; dawk kienu jitħnu għan-nies, mhux għalina tal-fran. Il-mitħna... kont naraħ ħiereġ in-nuħħala, smida rqiqa, smid u dqiq... Bugħarrat għad hemm jitħan bil-magni.

"Pawlu tagħna, Hija l-kbir, Alla jaħfirlu, kien hemm waħda kien imur jgħidilha biex tagħġen, fl-erbagħ ta' filgħodu, darba fil-gimgħa, biex tagħmel il-ħobż tagħha..(5). Kienet tagħġen id-dar. Konna mmorru kienet ttina biċċa għaġina daqs kwart u nofs talli mar għaliha u biha. Missieri kien ikollu xi tmien ħobżiet barra biex jaqla, xi ħaġa. Meta ma jbiegħux kollu kien jistenna 'l tal-ħaxix u jpartat: "Ħa ntik ġiex ħobżiet... tini ftit ħaxix." U jtih biċċa qargħa, ġidra u dan... Jiġi tar-rkotta jtih qaleb irkotta, li jgħidlu "Tini ħames ħobżiet, issa..." Konna nbatu, imma konna sinjuri għax kellna kollox..."

(iii) **Ħdejn il-pitkali tal-Mosta....**

Manwel "Konna noqogħdu ħdejnil-pitkali tal-Mosta... u kienu jiġu jorbtu l-bagħal jew iż-żiemel. Dawk li jiġu jixtru l-ħaxix jorbtuh mal-ħabbata tagħna tad-dar. Allura kont inkun qed nilgħġab ġewwa b'xi kelb jew qattus u karrettun (*tal-logħob*). Ommi kienet taħdem in-newl, u tagħmilli "Min ġie? Mur ara min ġie." Immur ma nsib lil ħadd... u nibda nirrabja. Darba ġiet zija xiħa li tiġi xbint ommi... (jiġifieri tkun għammditilha lil xi ħadd minn uliedha... parrina... hekk kienu jgħidulhom dak iż-żmien)... Ħabbat il-bieb, u ommi qalet "Għaddi xbint..." u lili "Mur iftaħ." ... Għedtilha "Marridx, għax ħlief xi bagħal jew xi żiemel ma nsibx!"....

(iv) **....u fil-gwerra...**

Manwel għamel servizz f'kull parti ta' Malta, u semma lista sħiħa ta' fortizzi u ġrajjiet, fosthom qal: "...fejn waqa' Delimara, il-Junker 88, bomber Ġermaniż, għamel ħofra daqs il-knisja tal-Mosta.... Kienu jiġu n-nies ifittxu biċċiet (*tiegħu*) rikordju, u jagħmlu *(minnhom)* slaleb, ċrieket...."

(v) **Fix-xagħri**

Saverja "Kellna xagħra Għajn Tuffieħa... Kien ikollna n-narċis, is-sagħtar u l-berwieq... Kien ikun hemm waħda qishom imsielet żgħar... (6) kien sabiħ... meta kont żgħira... U jiena kont man-nanna... Hemm ommi kellha għar... fi żmien il-gwerra kien xelter... u jien kont nieħu gost insib il-bebbux abjad... Ommi kienet tibgħat lil-ħija bil-ħmara... kien ikbar minni...biex tibgħatilna xi torta tal-qara' aħmar. Kont inqatta' l-lejl hemm man-nanna.

"In-nanna kienet tagħmel it-tiben u l-weraq tal-ħarrub u tagħmel il-liżar ta' l-ixkejjer bojod... u anke l-imħadda, fil-għar. Kienet tqiegħed il-borma wiċċha l-isfel fuq karta taz-zokkor, u l-istanjata tal-kafè kienet tagħmlilha qisu ras ta' ċombin ġoż-żernuna, għax kienet tibża minn xi ħanfusa li tidħlilha fl-istanjata. U l-ħobż ġo biċċa... Barra mill-għar kellha żewġ ġebliet, u ssajjar il-minestra... bil-ħatab... Meta jidlam kienet tixgħel il-lampa tal-pitrolju. (Hemm) kellha kus taż-żejt, ġbejniet tal-bżar,... Ġie li konna ndumu ħmistax.

(vi) **Mediċina popolari**

"...Kienet ittina ħurrieq għas-sogħla, kamumella biex norqdu... Għall-uġigħ ta' ras patata mqatta', bil-biċċa tal-ħall iddawarha, u meta tixxotta xxarrabhielek... Jidilku ż-żejt għat-tarbija b'naqra l-patata ħamra... Is-sagħtar biż-żejt għall-fereiti dak... Kienet tagħmel l-ilma żahar, ftit qtar, fil-kafè... kellha flixkun."

Manwel "Fi tfuliti kien hemm ir-rubarbru għal min jieħu l-qtajja... Allura kont niġi d-dar mill-iskola, kont ngħidilha "Ma, ma... ġera' warajja kelb... tagħni qatgħa ġenninni..." Ir-rubarbru kienu jixtruh minn fejn il-knisja... kien hemm ħanut tal-mediċini. (Immur u ngħidlu) "Sitta rubarbru." ... B'sitt ħabbiet rubarbru ġo flixkun,... likwidu. Mhux veru kont inkun ħadt qatgħa.... għax kont inħobbu!

(vii) **Il-ballata**

"Qabel id-deffun jagħmlu l-pżisa, li jonġor mill-ġebel, dak ix-xaħx...biex jgħattu x-xorok. Wara, l-ballata jagħmlu d-deffun"

Saverja "Hija kien isib xi qasrija mkissra,...kollox... biex itih lil dik il-mara..(l-ballata).. biex ittih sold.

(vii) **Żebbiegħ**

Qabel ma kienu jieħdu m-marelli tas-suf jew tat-tajjar għand in-nissieġa, kienu jeħduhom għan iż-żebbiegħa biex jagħtuhom il-kulur. Saverja qalet: "(Hija) kien jiġbor il-qxur tar-rummien biex isir il-lankè... il-kaċċaturi jkollhom il-libsa hekk, tal-lankè... Il-Mosta kienu jagħtu l-kulur... Kien joqgħod fejn It-Trombina, Oratory Street... Konna mmorru ntuh il-qxur tar-rummien."

(viii) **Il-Lissija**

Saverja "In-nanna tiegħi kellha qisha bettija ta' l-injam...mbagħad, billi kienu jsajru kollox bil-ħatab jaqa' l-irmied. Tiġbru u twaddbu fil-lissija, mbagħad titfa l-ilma fiha.
Il-qiegħ ta' l-irmied jibqa' fil-qiegħ, qisu fond tal-kafè... (7) Taqbad hekk.. mill-qiegħ, u jiġi mill-lewn il-baħar... Jiġu sbieħ il-ħwejjeġ. Għat-tlaħliħ biss kienet tagħmlu. Il-blu ukoll kienet tuża. L-irmied kien jibqa dejjem fil-qiegħ..."

Noti

(1) Is-Sur Manwel Quattromani (magħruf ukoll bħala Ġorġ) ta' 89 sena, u martu is-S'ra Saverja ta' 88 sena. Ltqajt magħhom 18 ta' Ġunju 1996 f'San Pawl il-Baħar; qabel kienu joqogħdu l-Mosta. Indikathomli is-S'ra Martha Fenech mill-Mosta. Binthom is-S'ra Tessie Cremona li laqqagħtni magħhom qaltli li missierha aktar kien magħruf bħala Ġorġ, għax meta kien ċkejken kellu xi jgħid ma' xi tfal oħra fuq xi logħob, u tifla qaltlu "...lanqas li kont ir-Re Ġorġ!", u dan baqagħlu bħala forma ta' laqam; anzi ix-xjuħ tal-Mosta jafuh bħala ir-Re Ġorġ;(dak iż-żmien kien hemm ir-Re Ġorġ V.).

(2) L-għanjiet u talbiet li ftakret Saverja ġentilment kitbithomli bintha is-S'ra Tessie Cremona (24-6-1996). Hallejt barra xi biċtejn li għalissa ma jaqblux ma' din il kategorija.

(3) Din kantatha Saverja, bil-melodija. Din kienet waħda mill-ħafna kant ta' żmien it-Tieni Gwerra Dinjija, li niftakru aħna stess, fil - kategorija li jinvolvu l-Hitler u l-Mussolini, li minnhom kienu jkantaw bosta varjanti. Kien hemm ukoll għadd kbir dwar il-*Victory Kitchen* u oħrajn dwar l-*Air-raids*

(4) Din il-kantaliena bl-Ingliż tafha ukoll is-S'ra Tessie Cremona. Jiena kont nafha ukoll, għaliex ommi kienet tgħallmitha meta kienet żgħira, minn għand ħutha li kienu *boy scouts* bejn iż-żewġ gwerer dinjin.

(5) F'bosta rħula, fi żmien kienet tinġabar l-għaġina minn għand in-nies għax kienu jagħġnu l-għaġina tal-ħobż id-dar, lesta bil-ħmira, u f'xi ħin miftieħem tal-forn kien jibgħat jiġbor ta' kulħadd. Iżda kmieni filgħodu xi ħadd minn tal-forn kien imur iħabbat il-bibien u javża l-kulħadd biex jibda jagħġen biex kollox ikun lest fil-ħin.

(6) Din il-ħaxixa ħelwa hija l-Beżżulet il-Qattusa, li ġie li jgħidulha wkoll Fanali, (għax l-inflorexxenza tagħha tixbaħ ħafna fanali tal-karti) għalkemm din il-kelma ta' l-aħħar tintuża ukoll għal speċi ta' siġra. Fil-botanika nafuha bħala *Briza maxima.*

(7) Il-lissija huwa isem li jirreferi għall-irmied li jkun hemm fil-kontenitur, u li fl-ilma tat-tlaħliħ kien jagħti dehera aħjar lill-ħwejjeġ. Min ma kienx midħla tal-kwalitajiet kimiċi tal-irmied kien jassumi li l-irmied kollu jista' jintuża. Fi żmien, konna nużaw nixtru s-soder u nħalltuh ma l-ilma tal-ħasil. Il-kelma soder hija korruzzjoni tal-kelma Soda jew *Sodium.*

UNIVERSITY OF MALTA

Is-soder, *(Sodium carbonate decahydrate*, $Na_2CO_3.10.H_2O$) jinħall ħafna fl-ilma, u l-użu tiegħu kien maħsub li jikkumbatti l-ilma tqil tagħna (li fih ħafna kalċju u minħabba f'hekk is-sapun ma jirgħax tajjeb). Qabel ma bdew jixtru is-soder, kienu jużaw irmied tas-soder, drawwa introdotta mill-Ewropa, li kien jiġi meta jinħarqu ċerti ħxejjex li jkun fihom aktar *sodium* (Na) fihom minn oħrajn, bħalma hemm diversi speċi li jikbru qrib il-baħar u jkunu kemxejn imlaħħmin u sukkulenti minħabba li jgħabbu aktar ilma fihom biex jikkumbattu l-kontenut għoli ta' melħ. Tabilħaqq dawn il-ħxejjex globalment huma wkoll magħrufin bħala Ħaxixa tar-Rmied, jew Almeridja (minn Irmidija), bħal speċi ta' *Salsola, Salicornia* u oħrajn mill familja *Chenopodiaceae*. Imma bosta, minflok kienu jfittxu l-irmied ta' dawn il-ħxejjex, kull irmied kien jgħodd!

BENEFATTURI FL-INGILTERRA U FI FRANZA
jaħdmu biex iżommu ħajjin tifkiriet dwar Malta

Fil-lista tal-membri li tidher f'din il-ħarġa, issibu tnejn imsemmijin bħala Membri Onorarji. Dawn kienu maħtura hekk bħala rikonoxximent tax-xogħol li huma jwettqu b'enerġija u mħabba biex iżommu ħajjin it-tifkiriet ta' niesna fost nisel il-Maltin barra minn artna. Minbarra hekk meqjusin bħala benefatturi minħabba l-għajnuna tagħhom ukoll lill-Għaqda Maltija tal-Folklor.

Is-Sinjorina Karmen Mikallef Buħaġar li ilha bosta snin toqgħod Londra, wara li żmien ilu kienet fil-komunità Maltija li kien hemm fl-Eġittu. Tippreferi titkellem u tikteb bil-Malti biss. Ta' kull sena tiġi fil-gżejjer tagħna u tagħmel kuntatti mal-Maltin u Għawdxin u ma' istituzzjonijiet u għaqdiet filantropiċi, u sa minn għadd ta' snin ilu regolarment, imma fuq kollox spontanjament għamlet donazzjonijiet ġenerużi ukoll lill-Għaqda tagħna. Minbarra dan ix-xogħol filantropiku, ta' kull sena, permezz ta' attivitajiet u tqegħid ta' kuruni, tfakkar awturi Maltin, speċjament lil Poeta Nazzjonali Dun Karm. Dan kollu hi tagħmlu umilment, mingħajr reklami u pubbliċità, għax dan ix-xogħol isir bl-ebda skop ieħor għajr biex turi mħabba lejn l-għeruq Maltin tant għeżież.

Madame Aurore Vèriè, benefattriċi oħra kienet kitbet, lit-Teżorier, bil-Malti, fost affarijiet oħrajn: "...Nixtieq ngħidlek kemm ngħożżha "L-Imnara";... qegħdin tagħmlu ħaġa prezzjuża ħafna għall-memorja ta' niesna... Meta naqraha nibgħatha lill-ħbieb li huma bħali ta' oriġini Maltija." Għal Franza ma telqitx minn Malta, iżda: "...in-nanniet tiegħi u l-bużnanniet marru minn Bormla u mill-Għargħur f'nofs is-seklu XIX għat-Tuneżija...Malta hija dejjem f'qalbna" Hija president tal-Għaqda *Amis de Malte* ta' Toulouse, u meta tikteb il-bulletin tagħhom tikteb xi ħaġa mil "L-Imnara" u tgħid: "...u kulħadd jifraħ għaliex inħobbu ir-rikordji tal-familja Maltija tagħna.... Il-hbieb Franċiżi u l-qraba tagħnna ukoll jifirħu."